

УДК: 332.3

Є. С. Лазеба,
аспірантка, Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

E. S. Lazeba,
PhD candidate, Poltava State Agrarian Academy, Poltava city

IMPROVING THE EFFICIENCY USE OF AGRICULTURAL LAND IN UKRAINE

Враховуючи такі основні властивості земель як родючість та обмеженість у просторі, питання правильного та раціонального використання земельних ресурсів набуває періодичного значення. Для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень стосовно покращення землекористування, слід зрозуміти сутність ефективного використання земель. Встановлено, що під ефективністю використання земель у сільському господарстві необхідно розуміти економічний результат від використання сільськогосподарських земель. Досліджено, що правильне формування та використання нормативних актів сприяє збереженню корисних властивостей землі. Виявлено, доцільність вкладення коштів у відновлення деградованих угідь. Розроблені фактори підвищення ефективності використання земель в Україні. Дане дослідження має на практиці допомогти господарствам у відновленні та збереженні корисних властивостей земель сільськогосподарського призначення.

Taking into account such main properties of land as fertility and limitation in space, the problem of correct and rational land resources use becomes very important. It is necessary to understand the essence of the effective use of land for developing and making effective administrative decisions in relation to improvement of land use. That under the efficient use of land in agriculture is necessary to understand the economic results the use of agricultural land are established. The correct formation and use a regulation contributes to the preservation of useful properties of the earth are investigated. The disabilities of investing in the restoration of degraded lands are revealed. The factors more efficient uses of land in Ukraine are developed. This study has practical help to businesses in the restoration and preservation of the beneficial properties of agricultural land.

Ключові слова: земля, ефективність, ефективність використання земель, сільське господарство, раціональне використання земель.

Keywords: land, efficiency, efficiency of land usage, agriculture, rational use of land.

Постановка проблеми. Земля є основним елементом національного багатства і головним засобом виробництва у сільському господарстві. Саме тому, раціональне та ефективне використання земельних ресурсів має велике значення для розвитку національної економіки вцілому, а також для виробництва сільськогосподарської продукції.

Формування ефективної організаційно-економічної системи використання земель проходить через подолання допущених у реформуванні помилок та упущень. Стає все більш очевидним, що особлива увага повинна приділятися обґрунтуванню пропозицій щодо вдосконаленню умов і механізмів ефективного землекористування. Вивчення проблем сформованої системи землекористування у сільському господарстві та напрямки його регулювання стають гострою необхідністю.

Дослідження основ формування умов ефективного землекористування вимагають визначення сутності змісту, поняття раціонального та ефективного землекористування, його місця і ролі в системі природокористування та життєзабезпечення населення України, а також уточнення правових основ землекористування, землевпорядного забезпечення та організації управління земельними ресурсами сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема раціонального та ефективного використання земель в аграрних підприємствах постійно знаходиться в полі зору науковців: В.В. Горлачука, Д.С. Добряка, Л.Я. Новаковського, А.М. Третяка, М.М. Федорова та багатьох інших авторів. Водночас ряд положень, що стосуються ефективного використання земель у сільському господарстві потребують подальших наукових досліджень.

Мета статті. Дослідження ефективності використання земель сільськогосподарського призначення та розробка факторів підвищення їх ефективності використання в Україні.

Основні результати дослідження. Унікальний земельно-ресурсний потенціал України обумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. Земля завжди була, є і буде обмеженим ресурсом. Дбаючи про успішне майбутнє країни, ми повинні розумно та ощадливо розпоряджатися національним багатством – українською землею, забезпечувати ефективність її використання.

Якщо виходити з того, що "корисні властивості землі" – це продукт природного походження, то доводиться задуматися над питанням, що означає "ефективне" її використання – завдання, яке ставиться перед землекористувачами. Для них "ефективне", коли продукт виробництва коштує більше, ніж витрати на його виготовлення та продаж. Коли мова йде про об'єкти основних засобів виробництва, що є результатом попередньої праці, питання вирішується через накопичення коштів амортизаційних відрахувань, що спрямовуються потім на їх відновлення та заміну. Земля ресурс іншого роду, її властивості природні, амортизація її не передбачена, але вона, як засіб виробництва, теж вимагає відновлення родючості. З цієї причини ми не отожднюємо "раціональне" та "ефективне".

Раціональність використання землі слід розуміти, як екологічну складову землекористування, виражену вимогою збереження вихідних властивостей сільськогосподарських угідь, як природного ресурсу, що визначаються встановленою в цих цілях системою кількісних та якісних показників, динаміку яких можна вважати вираженням оцінки раціонального їх використання. Засноване на землі аграрне виробництво, де земля виступає в якості основного засобу виробництва,

супроводжується витратами грошових і матеріальних засобів та орієнтоване на отримання певного результату. Порівняння величини таких вкладень і результату означає ефективність виробництва, що трактується як ефективність використання землі.

Під ефективністю використання земель у сільському господарстві необхідно розуміти економічний результат від використання сільськогосподарських земель, який характеризується відношенням отриманого ефекту (вираженого у натуральних та вартісних показниках) та площі з урахуванням якості та віддаленості земельної ділянки.

Використання землі, як складової аграрного виробництва, підпорядковується законам, що регулюють організацію та економіку галузі сукупністю організаційних, економічних та правових механізмів, стимулюючи її природоохоронне використання. Сукупність таких законодавчо встановлених механізмів (організаційних та економічних) або правил використання землі визначає зміст земельних відносин, направляючи дії людей із землею у потрібних для суспільства напрямках, формах, способах і методах використання. Виділення їх в якості самостійного предмета вивчення – об'єктивна необхідність, обумовлена багатофункціональністю земельних ресурсів та їх значенням не тільки як місця розселення людей, але і як джерела для них засобів життєзабезпечення.

До організаційних та організаційно-адміністративних заходів тут можна віднести: зонування територій, землеустрій, інформаційне забезпечення, встановлення меж розміру земельної ділянки, порядок перереєстрації земельної власності та угод із землею, обмеження технологій, видів і форм використання землі.

Економічні заходи регулювання земельних відносин передбачають використання вартісних вимірників для орієнтації землекористувачів у виборі системи ведення господарства, що забезпечує отримання рентного доходу і зберігає якісні властивості землі.

Умови використання землі формуються і здійснюються за допомогою адекватних завданням правових, економічних, організаційних, соціальних інститутів, складаючи у сукупності цілісний взаємоузгоджений в деталях механізм регулювання дій із землею.

Правові акти законодавчо закріплюють заходи, обґрунтовані наукою і перевірені практикою, роблять їх нормами, обов'язковими для користувачів землею сільського господарства.

Сукупність зафіксованих у встановленому порядку документів, починаючи від закону до підзаконних актів різного рівня, складають систему правового забезпечення (нормативно-правову базу) формування, функціонування, контролю та регулювання земельних відносин.

Складність формування ефективної системи земельних відносин – необхідність враховувати подвійність положення землі у сільському господарстві, тобто регулювання її використання як природного компоненту так і як основного засобу виробництва. Звідси поява суперечливих завдань (збереження природного ресурсу та його інтенсивне використання, як виробничої компоненти) ставить перед політиками, технологами, вченими та практиками завдання розробки таких норм використання землі, які б не суперечили один одному (маючи на увазі природні вимоги і вимоги товарного виробництва), а узгоджено вирішували б обидва завдання. Ця вимога забезпечується не завжди, що формує в системі земельних відносин протиріччя, які, накопичуючись створюють проблеми. Це підтверджує аналіз результатів реформи: масове порушення вимог раціонального та ефективного використання угідь, скорочення або припинення робіт з комплексної агрохімічної меліорації земель, заходів щодо запобігання ерозії ґрунтів, інші роботи, спрямовані на підвищення родючості ґрунтів.

Важливе значення у системі земельних відносин є забезпечення стійкості земельних прав не тільки на певну площу, а й на розташування землі в певному місті та в певних межах, що підсилює інтерес землекористувачів до дбайливого та господарського ставлення до замкнутого саме в цих межах угідь. Підвищення раціональності і ефективності використання земельних ресурсів необхідно розглядати через упорядкування землеустрою та територіальне планування.

Особлива проблема – незадовільне виконання фінансових зобов'язань за програмами підвищення родючості земель. Роботи, пов'язані з відновленням деградованих угідь, можна розділити на два види, суттєві для організації їх подальшого фінансування. Перший – це технологічно-екологічні роботи, спрямовані на поліпшення використання сільськогосподарських земель (дотримання сівозмін, мінімізація обробок, внесення органічних добрив, вапнування, промивка ґрунтів, усунення причин потрапляння у водойми гною, мінеральних добрив і т.п.). Другий вид – еколого-технологічні (осушення, збільшення вмісту гумусу, посадка лісосмуг в зоні вітрової ерозії, ліквідація ярів і усуненням водної ерозії, очищення озер і ставків і т.п.).

Перший вид – це в основному роботи, здійснювані безпосередньо у господарствах та силами господарств, другий – виконувати міжгосподарськими та спеціалізованими організаціями. Перші більшою мірою можуть забезпечуватися коштами господарств, другі – коштами держави, спеціальних фондів, джерелами яких можуть бути :

- земельний податок, який повинен повністю використовуватися на цілі збереження земельних ресурсів;
- приватні кошти інвесторів;
- штрафні санкції до підприємств галузей економіки, що наносять шкоди навколишньому середовищу;
- кошти сільськогосподарських організацій, селянських господарств на відновлювальні роботи із землею на своїх ділянках.

Одним із джерел фінансування робіт з відновлення та посилення продуктивної складової деградованих сільгоспугідь може стати їх застава.

Потрібно законодавчо закріпити відносно сільськогосподарських угідь, що перебувають у складі категорії земель сільськогосподарського призначення, як використовуваних неналежним чином, на основі наступних критеріїв:

- на ріллі не вирощують сільськогосподарські культури, обробка чистих і сидеральних парів не ведеться більше двох років поспіль;
- багаторічні трави містяться на одній ділянці більше трьох років поспіль;
- на сінокосах не ведуть косовицю трав більше двох років поспіль;
- на пасовищах худоба не пасуть більше двох років поспіль;
- ділянка природних кормових угідь заросла деревно-чагарниковою рослинністю на площі більше 20 % його загального розміру.

Таким чином, варто підкреслити, що підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення на основі раціональної системи землеробства можна досягти за умови наявності декількох факторів (рис. 1).

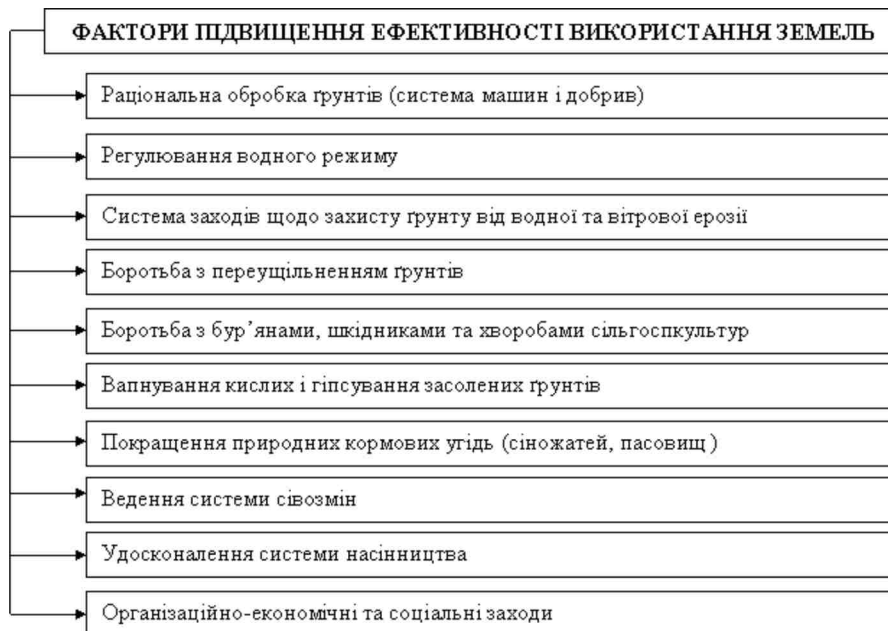

Рис. 1. Фактори підвищення ефективності використання земель в Україні

Крім цього вимагають оперативного вирішення питання загально-економічних перетворень, причому як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Їх вирішення можливе на основі реалізації наступних заходів організаційно-економічного характеру:

- встановлення паритетності цін на продукцію сільського господарства і продукцію та послуги інших сфер АПК;
- зниження кредитних ставок до рівня, що дозволяє вести розширене відтворення;
- уточнення спеціалізації сільськогосподарських організацій в залежності від їх зонального розташування;
- вдосконалення структури посівних площ, забезпечує збереження родючості ґрунтів і оптимальне співвідношення економічно вигідних (затребуваних на ринку) сільськогосподарських культур;
- здійснення постійного моніторингу земель.

Постійне збільшення продуктивної сили землі являється актуальною проблемою державного значення, від успішного вирішення якої залежать темпи розвитку галузей народного господарства, рівень добробуту населення, економіка країни в цілому. У даний час особливо актуальним є питання вироблення чіткої державної політики щодо земель сільськогосподарського призначення, основних напрямів та механізмів удосконалення регулювання земельних відносин у сільському господарстві, впорядкування землекористування.

Висновки. Результати дослідження вказують на важливість ефективного використання земель сільськогосподарського призначення. Регулювання земельного обороту з метою подальшого його розвитку має стати першочерговим завданням держави і бути спрямоване на забезпечення раціонального та ефективного використання всіх категорій земель, на захист прав власників, користувачів, на охорону земель шляхом нормативно-правового забезпечення, адміністративного та економічного впливу. Одночасно з цим кожне сільгосп підприємство повинно ефективно використовувати землю, бережно ставитися до неї, підвищувати її родючість, не допускати ерозії ґрунтів, заболочування, заростання бур'янами і т.д. Всі ці заходи дозволять зберегти головне багатство нашої країни – родючість землі.

Основними документами, що забезпечують реалізацію заходів із землеустрою земель у сільському господарстві на довготривалу перспективу, повинні стати цільові програми (державного, регіонального та місцевого рівнів).

Список використаних літературних джерел.

1. Гуторов О. І. Земельно-ресурсний потенціал та проблеми його раціонального використання / О. І. Гуторов. – Х. : Харк. нац. аграр. ун-т, 2002. – 70 с.
2. Добряк Д. С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві : монографія / Д. С. Добряк, А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк. – К. : Урожай, 2004. – 134 с.
3. Ковальчук Т. Проблема ефективного землекористування в Україні / Т. Ковальчук, О. Розинка // Банківська справа. – 2006. – № 1. – С. 6 – 16.
4. Хвесик М. А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні: Монографія. / М. А. Хвесик, В. А. Голян, А. І. Крисак. – К.: Кондор, 2007. – 522 с.

References.

1. Hutorov, O. I. (2002), *Zemel'no-resursnyj potentsial ta problemy joho ratsional'noho vykorystannia* [Land resource potential and problems of its sustainable use], Kharkov National Agrarian University, Kharkov, Ukraine.
2. Dobriak, D. S. (2004), *Teoretychni zasady staloho rozvytku zemlekorystuvannia u sil'skomu hospodarstvi: monohrafiia* [Theoretical principles of sustainable development of land use in agriculture: monograph], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.
3. Koval'chuk, T. and Rozynka, O. (2006), "The problem of efficient land use in Ukraine", *Bankiv'ska sprava*, vol. 1, pp. 6 – 16.
4. Khvesyk, M. A. Holian, V. A. and Krysak A. I. (2007), *Instytutsional'ni transformatsii ta finansovo-ekonomichne rehuliuвання zemlekorystuvannia v Ukraini: Monohrafiia* [Institutional transformation and the financial and economic regulation of land use in Ukraine: Monograph], Kondor, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"